

## AZ AMERIKAI KÖLTÉSZET FEJLŐDÉSE.

WALT WHITMAN.

(»Leaves off Grass.« »Passage to India.« »Democratic Vistas.« Washington D. C. 1871.)

— Harmadik közlemény. —

Whitman a jövőtől várja, hogy igazolni fogja az ő Amerikába s a demokráciába vetett bizalmát. A jelen képét szomorúnak és leverőnek találja. — A társadalom ráhája meg van; az anyagi művelődés gazdag és jó úton van előre. Rendkívüli gyögyörrel szemléli egyes elemeit az amerikai férfi és nő még ki nem forrott jellemének. S tapasztalata, valamint a nemzet tapasztalata a polgárháború alatt — bizonyítván hűségét, engedelmességét, tanulékonyágát, bátorságát, vitézségét, vallásos hitét, gyöngédségét, édes ragaszkodását a névtelen hősök ezreinek, északon és délen egyaránt: gyakorlatilag igazolják a demokráciát Whitman szemeiben, túl a legbüszkébb várakozások és leg-erősebb reményeken. — De ugyanakkor senki sem látja meg világosabban, vagy figyeli meg nagyobb aggodalom és vészkiáltással az amerikai társadalom fájó sebeit, mint ő; s ránk bízván, hogy egyeztessük össze látszólag ellentmondó állításait, nem haboz kimondani, hogy az »új világ« demokráciája »bármekkora sikernek lássék is, abban, hogy felemelte a tömegeket alacsony helyzetükből, az anyagi előhaladásban, vívmányokban, s bizonyos nagy mértékben csaló, felületes, hétköznapi értelmességben: másfelől csaknem teljes bukás társadalmi vonásaiban; abban a mi a magasabb általános személyes jellemet illeti; abban, a mi az igazán nagy vallásos, erkölcsi irodalmi és esztetikai eredményeket illeti.« Egy roppant nagy, s mind jobban és jobban szerveződő testet talál Whitman az amerikai világ-

ban, s kevés vagy semmi lelket sem. Érzékeinek hizeleg, képzeletét felizgatja és gyönyörködteti az életnek azon roppant mozgalma, mely őt körülveszi, s annak külső nagysága és vidámsága. De midőn azt kutatja, hogy »mi van hát mindezekben belől?«: a felelet a legszomorúbb és legelpirítőbb. A következő idézet, mind formában, mind tartalomban, kiválóan jellemzi íróját, de a ki mindezek dacára is büszke arra, hogy ő amerikai s a demokráciába vetett hitében nem ingadoz:

»Hosszabb távollét után újra itt vagyok (1870. szeptember) New York városában és a Brooklynon, néhány heti szünidőre. Ezen nagy városok fénye, festői volta s ocean-szerű roppantsága és örökké mozgó zaja; a fölülmulhatlanul szép fekvés, folyamok és az öböl, a tenger vizének hőmpölygő csillogó árja, drága és pompás új épületek márványból és vasból készült homlokzataikkal s a terv és kivitel pompája és eleganciájával, a derült színek sokaságával, melyek között a kék és a fehér válnak ki főként; a lengő lobogók, a megszámlálhatatlan hajók, a zsi-bongó utcák, a Broadway, a mély, nehéz, zenei zúgás, alig megszakitva még éjjel is; a munkások házai, a fényes boltok, a rakpartok, a nagy, központi park, s a Brooklyn-park a halmok között, (a mint ott sétálok köztök e gyönyörű alkonyatban, merengve, szemlélődve, elmerülve); vagy a polgárok összefüvetelei köreikben, társalgásaikban, üzletükben, az estélyeken, vagy clubbjaikban: ezek és az ilyenfélék teljesen kielégítik mozgás, elevenség és élet utáni vágyamat, s ezen érzéseim és étvágyam s aeszthetikai követelményeim betöltése által teljes gyönyört és megelegetést szolgáltatnak. Valahányszor keresztül megyek a folyam keleti vagy északi oldalán, az öblökön, vagy ott vagyok az evező legényekkel parti házaikban, vagy egy órát töltök a Wall-Streeten vagy a pénzváltó épületek közt: mindig s mindjobban érzem, hogy nemcsak a természet nagy, szabadságot lehelő mezőivel, szabad levegőjével, zivataraiival, a nappal és éj váltakozásával, a hegyekkel, erdőkkel, tengerekkel: de hasonlóképen nagy a mesterség, az ember munkája is, ezen roppant ömlésében, hogy az emberiséget gazdagítsa, ezen csodás alkotásokban, utczákban, felhalmozott javakban, házakban, hajókban, az emberek ezen forrongó, rohanó, lázas tömegében, azoknak complicált üzlet-geniusában, (mely nem utolsó nemű a ge-

niosok közt) s mindezen hatalmas, temérdek csatornájú jólétben és szorgalomban, mely itt összpontosul.

Azonban szigorúan beletekintve; bezárva szemünket az általános hatás fénye és nagysága előtt, ahhoz fordulva, a mi egyedül igazán fontos, a személyiségekhez, s azokat részletesen megvizsgálva, kételkedve kérdezzük: valóban vannak-e itt emberek, kik méltók arra a névre? vannak-e áthléták? Vannak-e tökéletes nők, kik méltán oda illjenek ez anyagi fény és pompa közzé? Meg van-e a nemes külsőnek és magaviseletnek átható légköre e társadalomban? Van-e sokasága a szép, derék ifjakkak, s a méltóságos öregeknek? Vannak-e a szabadsághoz méltó művészetek és egy gazdag nép? Van-e egy nagy vallásos és erkölcsi művelődés, egyedüli igazolása a nagy anyagnak?

Valljuk meg, hogy a szigorúbb szem előtt, mely erkölcsi mikroszkopiumán nézi az emberiséget, inkább valami száraz, sivatag Saharához hasonlítanak ezek a nagy városok, tömve apró csodálatosságokkal, idétlenségekkel, phantomokkal, játékra való értelem nélküli szemfényvesztésekkel. Valljuk meg, hogy mindenütt, a boltban, az utczán, a templomban, a színházban, a törvényteremben, a bírói széken a felületes léhaság és köznapi durvaság uralkodnak, alacsony ravaszság, hitetlenség; hogy az ifjúság mindenütt hitvány, orczátlan, léha, idő előtt ért; mindenütt túlságos kéjhajhászat, egészségtelen állapotok; férfiak és nők kis festve, kitömve, kiélve, felhajazva; dült arcok, rossz vér, az igazi édes-anyaságra való képesség kihalóban vagy kihalva; felületes fogalom a szépségről, egyesülve olyan móddal, jobban szólva a külső modor hiányával, a mely tekintve a nagy anyagi előnyöket, valószínűleg a legalacsonyabb a mívelt világban.

Ilyen rajza az amerikai demokrácia termékének elég rút ugyan, de ez a rajz csak a nagy városok életének legrosszabb oldalát festi. Whitman mindezeket a dolgokat nem ugyan fájdalom és szégyen, de kétségbeesés nélkül szemléli. Nem állítja szembe igazságtalanul egy roppant industriális és demokrata kor első éveinek zürzavarát és nyersségét egy feudális és aristokrata kor végső, tökélyesült eredményeivel. Igaz, sokat talál a mi őt elszomorítja, de még többet, a mi benne reményt támaszt.

Ha minden lelkesedésben a politikai elvekért a rajongás

természete van meg: Whitman érzelmei a köztársaság iránt bizony-nyal megérdemlik e nevet. Azonban ő megköveteli, hogy a demokrácia elvei szigorúan igazoltassanak az eredmények által, még pedig nem csak a meglevő, hanem a várható s logicaileg kikerülhetetlen eredmények által. S hite van bennök ép annyira azért, mivel azok az ő meggyőződése szerint kedveznek a szabadságnak, mint azért, mivel előmozdítják a törvényt, önuralmat, biztonságot és rendet is. Ő, valamint Carlyle, csodálja a »fegyelmezett embereket«, s hiszi, hogy minden fegyelmezett emberrel »az Anti-anarchiának, az isten által szerzett rendnek birodalma e világban« szélesedik; de nem tekinti a katonai szolgálatot a fegyelem legmagasabb típusául, sem az őrmestert az ország legmagasabb hivatalos személyeként.

A politikai és társadalmi egyenlőség elve egyszer világosan felfogva s meggyőződéssé válva mint igazság: különböző irányokban nyilatkozik s hatja át az egyén gondolat- és érzelemlilágát. Ha a nemzet háztartásában minden polgárnak joga van, egyszerűen ember voltánál fogva, arra hogy szavát hallassa, akaratját nyilváníthassa s a maga helyzetében tiszteltessék: akkor az embernél is, ki a test és lélek tehetségeiből van összeszerkesztve, saját egyéni háztartásában, minden természetes ösztön, minden szenvedély, minden vágy, minden szerv, mindenik tehetőség követelheti a maga jogát az ember kormányzásában. Ha egy emberi lényt tisztelet illet, mint olyat: akkor ez a tisztelet az emberi lény minden részét megilleti. Ha elismerjük valakinek a jogát, mint emberét, azzal elismerjük mindannak a jogát, a mi őt emberré teszi. Az a demokráciának természetéből foly, hogy elfogadja a valóságot (realitás), ha csak kényszerítve nincs annak visszavetésére; hogy elveti a mesterséges megkülönböztetéseket, s minden dolgot azok természetes mértékéhez mér, s következőleg tiszteli a dolgokat, mivel azok természetesek és mert vannak. Ez elvezet bennünket a központjába Whitman »materialismusának« a mint nevezték, vagy a mint helyesebben nevezhetnők, a test jogainak védelméhez. A szó tulajdonképeni értelmében ő nem materialista; ellenkezőleg, — mint Mr. Rosetti mondá, — »a legszenvedélyesebb vallója a léleknek«, de annak a léleknek, melynek a test elszakíthatlan társa és hordozója a dolgok mostani elrendezésében. S a mint a léleknek minden tehetsége csodálatos

és szent előtte, épen úgy a testnek minden organuma, működése és természetes cselekvénye is. Azonban Whitman költő; neki nem szokása tanokat hirdetni elvont alakban, általános állítások által; s azt a tant, a mely előtte főfontosságúnak látszik, hogy egy egészséges, tökéletes test, — férfié vagy nőé — teljesen méltó a tiszteletre, csodálatra és az óhajtásra: csakugyan hirdeti is, a részletek egész teljességével és nyíltságával. Az a mivel megbotránkoztat sokakat, a kik olvassák és a kik szándékosan nem olvassák, természetesen ebben van. Az ascetismusnak azon még belőlünk ki nem veszett s ott leskelődő maradéka, mely azt rebesgeti, hogy valami kiválóan szégyenletes van a nemek vágyakozásában egymás iránt, a férfiéban a nő után s a nőében a férfi után, bizony elég sok tárgyat találhat a megbotránkozásra a Füleveleknek »Ádám gyermekei« című rövid darabjában. S egyet kénytelenek vagyunk megengedni Whitman hátrányára. Ha van bizonyos osztálya a tárgyagnak, a melyekről sokkal természetesebb, sokkal igazabban emberi nem beszélni mint beszélni (a beszéd tudatos rá gondolást eredményezvén, s mondhatjuk, hogy természetünk egy része csak addig egészséges, a míg az önmaga felől teljes vakságban és öntudatlanságban él és működik); ha van bizonyos szent köre a hallgatásnak, Whitman azt a bűnt követte el, hogy e körbe betört. De ezt azzal a meggyőződéssel tette, hogy úgy cselekedni a legjobb, s olyan szellemben, mely ép úgy távol van az alacsony kíváncsiságtól, mint a sértő kéjelgéstől.

Megengedve azt, hogy Whitman néha elfeledi, miszerint »a hallgatás ösztöne« — a mint jól mondták — »gyönyörű és kiveszhetetlen része az emberi természetnek«; s következőleg hogy néhány helyein alacsonyabb lesz az embernél, sőt alacsonyabb az állatok tartózkodásánál is: ezzel mindent elismertünk. S nem szabad elfelednünk, hogy senki sem vallja erősebben, mint Whitman, szépségét nem csak az ascetismusnak, hanem a szentségnek vagy az egészségnek is, s szégyenletes rút voltát a tisztátalan gondolatnak, vágnak, vagy cselekedetnek. Ha nem sürgeti a szentséget kötelesség gyanánt, ez azért van, mivel oly erősen vallja azt mint gyönyört és vágyakozást, s mivel szeret minden kötelességet átalakítva látni a gyönyörök és vágyak csillogó formáivá. Az egészséges pihenés és önmegtartóztatás, s az

egészséges sóvárgás és az étvágy kielégítése: rá nézve egyenlően megelégtetés forrásai. Ha néhány lyrai költeményében a szenvedélynek való teljes odaadás látszik: ez azért van, mivel azt hiszi, hogy vannak, — saját kifejezését használva — »őseredeti pillanatok«, a melyekben a vágyak magától a legfőbb tekintélytől, a lelkiismerettől nyernek rá engedelmet, hogy teljesen kielégüljenek.

»Uramtól hagyva — eresztém néki csólnakom;  
 Ő, a vezér, kormányoz engem, mindenkit körültem;  
 Az engedelmet tőle kaptam.«

Whitman legmeztelenebb leírásai és részletezései: a kifejlett, életerős, tiszta emberé, ki erősen szereti az életet, s ép oly kevéssé szégyenli a testet, mint nem a lelket; teljesen hiányzik nála a képzelődés szégyenlőssége, s teljesen ismeretlen a kifáradt kéjvágy, mesterséges izgatásával és fokozásával. »Erősen meg vagyok róla győződve« — írja Whitman egyik bírálója, ki annak lelkületét a legteljesebben és hívebben fogta föl — hogy a test életével való, minden félelemtől ment, méltányos és nemesítő bánásmód (a mely test oly szétválaszthatlanul össze van fonódva a lélekkel s olyan hatalmas befolyással van emerre): megbecsülhetetlen értékű lesz minden komoly és felfelé törekvő természetre nézve, a melyek türelmetlenek a rég időből ránk maradt hit boldonsága ellen, hogy a szellem nagysága követeli a test megvetését s befolyásának tekintetbe nem vételét: holott tudják jól, hogy épen ellenkezőleg, mivel a szellem nem elég nagy, nem elég egészséges és erőteljes arra, hogy átömöljék a test életébe, felemelvén azt és szentté tevén saját győzedelmes áthatása által; s tudják azt is, hogyan boszúlja meg ezt a test, lehúzván a lelket arra a színvonalra, a melyen ő van. A míg tulajdonképen a szellemnek szeretőleg kell átölelnie a testet, a mint az élőfa gyökerei átölelik a talajt, szíva onnat gazdag táplálékot meletet, életerőt. Vagy inkább maga a test gyökere a léleknek, a honnan ez nő és táplálkozik. Az egészséges élet nagy árjának, mely mindent magával visz, keresztül kell hullámoznia az egész emberen, nem pedig szakadozottan csapkodnia ágyának egy részét. »Oh az én érzékeimnek és húsomnak élete, túl törvén husomon és érzékeimen!« Mindannak javáért a mi legmagasabb, ezen élet valódi méltánylása, s különösen azon részéé, mely az emberiség

legfőbb kötelékeinek, a férj és nő szerelmének, az atyai és anyai indulatnak alapját képezi, nagyon szükséges.

A testnek tehát nem ad hatalmat Whitman a lélek fölött. Valamint a nemzet életében, bár a nagy anyagi művelődés csodálatra és tiszteletre méltónak látszik előtte, mégis a nagy szellemi művelődéssel, a nemes nemzeti jellemmel összehasonlítva vagy attól elszakítva, kevés értékűnek: ép úgy az egyén életében is mindazt a mi külső, anyagi, érzéki: azon érték szerint becsüli, melyet az a léleknek adni tud. Soha egyetlen héber nem vallotta a szelleminek jogát föltétlenebbül. Azonban természetünk némely tulajdonai iránt, bár a költő hitvallásában azoknak jogai is ki vannak fejezve dogmatikailag, a gyakorlatban meglehetősen igazságtalan. Saját természetének tendenciái viszik rá, hogy némely emberi tulajdonokat aránytalanul kevésre becsüljön. Különösen a logikai képesség csaknem bűn Whitman szemében. Előtte az okoskodás processusának jelleme a kidolgozottság, és semmi kidolgozottban, mesterséggel csináltban nincs annyi realitás, mint abban a mi természetes és mintegy magától nőtt. Az igazságot ő is, miként Wordsworth, az élet működés mozgató vagy alapösztrónének tekintti, s ha ennek az igazságnak alaki bebizonyításra volna szüksége, Wordsworthal együtt elvesztene minden érzést és meggyőződést, s kétségbeesve adná föl az erkölcsi kérdéseket. »Egy gyermekével alvó nőnek olyan meggyőző ereje van, a minővel soha egyetlen tanfolyan nem bír.«

»Okoskodás, tanítás soh' se győz meg;  
Éj köde lelkembe csak mélyebbre nyomúl.«

Whitman, mint láttuk, szeret minden embert; azonban a férfiuság bizonyos formája iránt kiváló előszeretete van. Az olvasó az előzőkből könnyen kitalálhatja, milyen szabású ember elégti ki legjobban a költő vágyait, teszi őt legboldogabbá jelenléte által; s milyen a költő eszménye az emberi jellemről. A kiben legnagyobb mennyiségű férfiaság van, férfiaság, mely minőségére nézve a legtermészetesebb, mesterség által nem alakított, el nem finomított, mely folyvást szabadon nyilatkozik; ez az az ember, a kihez Whitman ösztönszerűleg vonzódik. A hősök, melyeket az arisztokrácia művészete alkot, eszményiek és

nem természetesek. Azoknak jelleme valamely nemes minta után van nagy gonddal megalkotva; edzve — mint a hogy az aczélat megedzik; összegyúrva és maradandó formába öntve, mint azoknak fegyverzeteik. Azok a tulajdonságok vannak bennök kiválóan előtérbe hozva, melyek őket a legtöbb embertől elválasztják. Ép oly kevéssé a természet szülöttei, (közönséges értelemben véve a természet szót) mint nem az egy szobor. Corneille stoicus hősei például nem egyebek, mint egy nagy művészet alkotása az emberi jellemre alkalmazva. Minden eszmének vagy mintának, a mely szerint emberiségünket alakítani igyekszünk, az emberi természetről alkotott valamely nézetből kell származnia; s nézeteink igen gyakran alakiak és csináltak, gyártmányok az értelem műhelyéből kikerülve, melyeknek végső termékük sem lehet egyéb, mint alaki és csinált jellemű. Maga az emberi természet pedig nagy és kiszámíthatatlan; s ha korlátozatlanul és elrontás nélkül hagyjuk nőni: azt a legmagasabb életképességet és hibátlan teljességet hozza kifejlésre, a mely a tökélyes állaté vagy virágzó élőfáé. Ha tehát a természetet a közönséges értelemben vesszük, vannak emberek, kik erősebben részei a természetnek, mint a többiek; emberek, kik nincsenek egy olyan eszme szerint alakítva, mely el van szakítva az emberiség ösztöneitől; erőteljes gyermekei a földnek, pezsgő aktivitással; szenvedélyesek, vidámak, kihívók, büszkék, kíváncsiak, szabadok, vendégszeretők, bátrak, barátságosak, dacosak. Ilyen emberekben látja Whitman anyagját mindannak, a mi legbecsesebb az emberiségben. »Hatalmas képzetlen emberek« azok a pajtások, a kikkel ő együtt lenni legjobban szeret.

»Szeretem azokat, kik nőttek szabad ég alatt;  
Szeretem a pásztorokat s lakosait az erdők s tengereknek;  
A kik építik s hajtják a hajókat, kalapács s fejsze forgatóit, s a lóhajtó kocsist.  
Tudnék enni, aludni velök, és köztük élni hétről-hétre.«

A jellem tulajdonai, melyeket a demokrata világnézet legbecsesebbeknek tart, nem a rendkívüli, ritka, kivételes tulajdonok; a typicus karakter, a melyet ez a művelődés maga elé eszményül állít, az, a melyiket az emberek középszáma elérhet. A



legbecesebb mindig az, a mi a többiekkel közös. Egy ilyen műveltség elemeit fogják képezni, Whitman szerint, »a férfias és bátor hajlamok, szerető fogékonyság és önbecsülés.« Az eszményi ember jellemének központjában az egyszerű, kibúvókhöz nem szoktatott lélek ismeret az alaperkölcsei elem. A műveltség régi fogalmával és annak gyümölcseivel elentétben Whitman olyat követel, mely — mint Amerikának igazi gyermeke — örvendezést szerezzen anyjának, zászlója alá gyűjtve az emberek millióit, képes, természetes, fogékony, türelmes, odaadó, igazi embereket, kik életben és erőben gazdagok.« Hasonlóképen vázolja a női személyiség képét: az ifjú amerikai nőt, ki dolgozik magáért és másokért, ki mind több és több részt vesz a valódi, fáradságos életben, ki megáll a maga helyén változatlan nyugodtsággal és tisztességgel; ki versenyre kél a legkitűnőbb kézművesekkel, gazdákkal, sőt hajósokkal és kocsisokkal is; anélkül hogy mindezek mellett a valódi nőiség bűbáját és leirhatatlan zamatát elvesztené.

A lovagiasság korában volt egy igen szép viszony az ember és ember között, a melynek mint intézménynek ma már semmi nyoma sem áll fön: értjük a lovag és apródja viszonyát. Az idősebb, tapasztaltabb és felsőbb állású ember pártfogolva, bátorítva tekintett le az ifjabbra és alacsonyabbra, ki e tekintetet a csodálat és aspiratio érzelmével viszonzta. A viszony az egyenlőtlenségen alapult; attól nyerte szépsége lényegét. Nem lehet-e hasonló szépségű viszony, mely a dolgok új állapotának megfelel s az egyenlőség érzetén alapul? Igen, s ez a férfias bajtársság (comradeship). Itt találkozunk Whitman dalának legtisztább és legtöbbször ismétlődő hangjaival. Az egyenlőség, egyéniség, büszkeség, önállóság érzetét ő nem akarja elnyomni; legyenek azok oly nagyok, a minő nagy a lélek; de mérsékelteni óhajtja a a testvériség, rokonszenv, önfeláldozás és bajtársság ézelmei által. A Fülevelek egy fejezete ezen bajtársság érzetének van szentelve. S lehetetlen olvasni ezeket a költeményeket a nélkül, hogy a költő Whitman iránt érzelmünk gyorsan át ne változzék az embernek meleg szeretetévé; a mely költemények gyöngéd tartózkodásuk, titkolódzásuk és öntudatlan elárulásuk által jobban feltárják előttünk írójuknak szívét, annak erejével és gyengeségeivel, mint mind a többiek. Az érzelem húrja, a melyet meg-

rezegtet, lehet régi, oly régi, mint Dávid és Jonathán története: de a hangnak olyan teljessége és sajátossága szól a húrokon, a melyhez hasonlót eddig nem hallottunk. Mert a férfinak ezen szeretete a férfi iránt, a mint Whitman álmodik arról, jobban szólva, a mint bizalommal várja annak elterjedését, nem a ritka, kivételes felindulásban fog állani, mely annak birtokosát mintegy megfényesíti, kiváló becses volta által, hanem lenni fog egy szélesen elterjedt, mindenekkel közös, észrevehetetlen érzelem.

»Vádoltak, hallom, hogy én lerontom az intézvényeket;  
Pedig bizonynyal én sem mellettük, sem ellenükben nem vagyok.  
(De rám mit is tartoznék fennállásuk vagy elpusztulásuk?)  
Én csak egyet akarok: életre hozni itt és mindenfelé,  
A városokban a száraz síkon s tenger partja mellett;  
Erdőkben és mezőkön s a hullámokat szelő hajók tetőjén;  
A melyhez nem kell sem épület, sem alapszabály, sem hivatalnok, sem  
hosszas ajánlás:  
E z e g y i n t é z m é n y t : a b a j t á r s a k n a k é d e s s z e r e t é s é t .«

Whitman e bajtársságban látja, — melynek előállítását oly biztosan hiszi, mint a hogy az elvetett mag kikél a földből, — a növekvő Amerikának legfőbb reményét és biztosságát. Egy olyan hatalmat lát benne, mely képes egyensúlyozni az amerikai demokrácia materialismusát, önzését, durvaságát; — hatalmat, a mely képes lesz megnemesíteni az amerikai emberek életét. Tudja, hogy ezen ő várakozását sokan álomnak tartják; de egy ilyen szerető bajtársság ő előtté benne foglaltatik a demokrácia lényegében, »a mely nélkül az nem teljes, hiábavaló s képtelen az állandósulásra.« A következő költeményben ott van ezen bajtársi szeretet gyöngédsége és melege, de nincs annak vidám tevékenysége, örvendező szembeszállása a bajokkal s zajos életizgottsága.

»Midőn hallottam estve, hogyan fogadták tapsokkal nevemet a fővároson: mégsem volt boldog éjszakám.  
S midőn máskor zajjal mulattam, vagy terveim mind valósultak: boldog még sem valék.  
De a reggelen, mikor hajnalban felkeltem ágyamból teljes egészségben, megújhódva, dalolva, szíva az ősz érett lehelletét;  
Midőn láttam a tele holdat nyugoton elsápadni s eltűnni a hajnalfény elől;

Midőn járkáltam egyedül a tenger partján s levetkezvén fürödtem,  
 kacagva a hűvös vizekkel s nézém a nap kelését;  
 S ha rá gondoltam, hogy már útban van lelkem kedves barátja, az  
 én szerettem, és jön: akkor boldog valék.  
 Az nap minden lehellet édesebb volt, eledel jobban táplált s a szép  
 nap eltelt boldogan.  
 És jött a másik, ép oly boldog, s a másik nappal estve megjött  
 barátom is.  
 És akkor éjjel, míg minden alvék, hallgattam, a mint a hömpölygő  
 hullám a partot csapkodá;  
 Hallottam sziszegő zümmögésüket a viznek s a fövenynek, hozzám  
 szólva, suttogva, örülve velem:  
 Mert az, kit szeretek legeslegjobban, mellettem alvék a hűvös éjsza-  
 kában;  
 Az éj csendjében az őszi holdfénynél arca felém fordulva,  
 S karja könnyedén mellemre pihent: és akkor éjjel bizony boldog  
 valék.«

A mi a vallást és bölcsészetet illeti, a demokratikus for-  
 májú társadalomban, — mint De Tocqueville megmutatta —  
 erős tendentia van a hitnek pantheistikus iránya felé, s erős  
 hajlam az optimismus szelleme iránt. — A polgárok közt levő  
 egyenlőség s azon lelki szokás, mely nem veszi figyelembe a  
 régi, mesterséges társadalmi megkülönböztetéseket: az általános  
 értelemnek valami olyan irányzatot adnak, mely szereti a dol-  
 gokat egységre vinni, bizonyos törekvést, mely sok tárgyat egy  
 formula alá szeret foglalni s egy okra visz vissza sok és külön-  
 böző körülményeket. A hol a társadalomban kasztok vagy osztá-  
 lyok léteznek, az egyik kaszt vagy osztály keveset törődik a  
 másik, s főként az alsóbb faj elpusztulásával: — »ez a nép,  
 mely nem ismeri a törvényt, legyen átkozott!« A hindu a  
 mlechhának, a zsidó a pogánynak, a mahomedán a  
 gyaurnak végveszedelmét minden nagyobb megilletődés  
 nélkül tekintené. De midőn az egész emberi faj közös életének  
 látománya tölté be a képzelődést; midőn az összetartozásnak  
 valódi érzete állott elő a nagy ember-család minden tagja közt:  
 a lélek iszonyodva döbben vissza még csak gyanujától is annak,  
 hogy az istennek vagy a természetnek végcélja az emberrel egyéb  
 lehetne mint jótékony. A demokratikus formájú társadalom nem  
 megállapodott és conserválásra hajló, hanem folytonosan mozgó;  
 s az emberek vágyai, (eltekintve a tudományos vizsgálódás ered-

ményeitől) maguktól arra hajlanak, hogy reméljék, bizonyítsák, higyjék, miszerint ez a mozgás előre haladó. A biológia és természet-történet, a kifejlődésről és evolúcióról szóló tanaikkal; a lények eredetének tudománya fajunk legrégebbi történetének átnézetével, megerősíteni látszanak a meggyőződést, mely annyira hizeleg az emberek vágyainak: hogy a természet és ember összhangzatban működnek olyan törvények szerint, melyek egy nagy és boldogító végeredményre munkálnak. A mult eseményei ezen meggyőződés világánál magyaráztatnak. A jövőbe vetett hit szenvedélyessé lesz, ott van a levegőben, s táplálékot nyerve minden felől, képes föntartani magát a nélkül, hogy akármi bizonyítékra lenne szüksége: — a mely közös vonása minden népszerű hitnek.

A faj előhaladása a multban, a faj nagy jövője, mely fölérje multjának nagyságát; a Gondviselésnek vagy a természet törvényeinek nagy céljai az emberi nemmel: midőn ezek a gondolatok, s ezeknek megfelelő érzelmek foglalták el az emberek esztét és szívét: valami nem csak rettenetes, hanem erőszakos, következetlen, természetellenes látszik az örök és célnélküli bűnhődés tanában. S figyelemreméltó tény — annál inkább, ha meggondoljuk az amerikai vallások puritán alapját, — hogy a vallásnak azon temérdek új formáiban, melyeket Amerika földje úgy terem, mint a fa a leveleket; azon temérdek próbáiban annak, hogy valami új felfogását adják az ember viszonyának istenhez és embertársaihoz: csaknem állandó elem a hit minden ember végleges boldogságában.

Whitman vallásos hite, a mennyiben annak határozott formája van, nagyon emlékeztet arra, a melyet a pedagógiai intézetben tanítanak Wilhelm Meister *Wanderjahre*iban, a hol az erősen sürgetett »három tiszteletből«, — tiszteletből az iránt, ami felettünk, ami körülöttünk s ami alattunk van, — származik a legmagasabb tisztelet, önmagunk tisztelete. S Whitmannál is, mint a pedagógiai társulatnál, a teljes tisztelet kizárja a félelmet; s eretnekekről oly kevésbé tud, hogy még csak határozott hitvallást sem követel.

»És hirdetem az embereknek, ne akarjátok ismerni Istent;  
Mert én, ki mindeniket ismerni vágyom, őt nem vágyom kutatni;  
Ki nem mondhatja szó, minő nyugodt békében élek Isten s halál felől.«

Nagynak és szépnek találván a jelent, elégedetten a múlttal, de nem menekülve ahhoz, hogy abban arany kort és eszményi jellemeket keressen: Whitman teljes bizalommal van az iránt, a mit a jövő hozni fog. Nem tudja, hogy mik az élet céljai ránk nézve, de azt tudja, hogy azok jók. Sehol a természetben nem látja jelenségeit a kétségbeesésnek, vagy a rossz állapot megszilárdulásának. Biztos róla, hogy a végén minden jól lesz az emberek egész családjával s annak minden egyes tagjával. A nyomorék, az elvettetett, a halva született csecsemő, a tébolyodott, bizonyára mind mind eljutnak a célhoz, együtt az emberiség előrehaladó társaságával, melynek soraiból ők elhullottak.

»Az Úr viszen, folyvást viszen;  
Mindig elől, kinyújtott kézzel, segítve a kik elmaradtak.«

Néha ezen optimismus Whitmant a rossznak teljes tagadására vezeti. A rosszat úgy tekinti, mint — bizonyos értelemben — nem létezőt; vagy ha létezik, akkor épen olyan fontosságú, mint akármilyen egyéb. Gyakorlatilag azonban nem vezetetik félre ezen transcendentális visszavivése által minden dolgoknak az istenire. Mysticus természetű hajlamait, hogy a jó és rossz közötti különbséget ignorálja, a mennyiben volnának, fékezi erős demokratikus érzéke a személyes tulajdonok igen nagy fontossága iránt, s elkerülhetetlen észrevétele az erényes személyi tulajdonok fensőbbségének a vétkesek fölött. Egy olyan embernél, a ki mélyen érzi, hogy az emberek közti különbségeket nem a rang, születés, vagy öröklött név s címek alkotják, hanem egyszerűen azon különböző tehetségek, melyek az emberek lelkéhez és testéhez tartoznak: nem igen lehet félni attól, hogy a jó és rossz jelentését elfelejtse. S Whitman valóban sohasem feledi el azt. Nemes nemzeti jellem képzése, mely önmaga legyen forása minden irodalomnak, művészetnek és államférfiságnak: az, melyet ő minden egyebek fölött óhajt. Ezen jellemben, az ő eszménye szerint, a vallásnak fontos helyet kell elfoglalnia, a mely a fontosságban csak az erkölcsi egészségességnek, a meg nem rontott lélekismeretnek áll utána. »Ezen államokban az általános jellem (köz-jellem) alkatrészétül örvendező vallásos buzgóságot kívánunk, mely át legyen hatva az emberi felindulások, a barátság

és jótékonyág örökké jelenlevő módosulataival; egyszersmind szabad kezét a tudományos vizsgálódásban (hogy fékezze a fanatizmust); az egyéni ítélet jogát, s mindig az anyagi Természet józanító befolyását.« Ezek nem olyan ember szavai, ki ledönti a határköveket a jó és rossz között, s betemeti a határárkot.

A személyiség, a jellem az, melyet még a halál sem törölhet el. Itt ismét Whitman erős érzése a személyiség iránt legyőzi demokratikus tendenciáját a pantheismus felé. Ragaszkodik személyes ugyanazonságához s arról való öntudatához, s azt nem hajlandó föladni az öröklétbe való visszamerülés bármely álmaiért. A halál, melynek neve rá nézve tele van édes gyöngédséggel és titokkal, a melybe sajtáságosan vegyül az érzékiség bizonyos eleme — csak ünneplés és halhatatlan újjászületés.

»Sötét anyánk, közelgve egyre, zajtalan léptiddel;  
Ki sem zengett még teljes szívéből eléd örvendő éneket?  
Ím zengek én, és dicsőítlek téged, mindenek fölötte;  
Eléd dalt küldök, hogy midőn jönnöd kell, jöjj bátran, szabadon.«

Ilyen nyilatkozatokból, meg a minőket föntebb adtunk, az olvasó megállapíthatja magának, úgy a hogy tudja, Whitman vallásos hitének természetét. A fődolog pedig az, hogy ő sokkal kevesebbet törődik tanok felállításával, mint azzal, hogy energiát támaszszon és ösztönzőül legyen. Tanítványát elbocsátja magától a minő gyorsan csak lehet, hogy járjon a maga útján.

»Én vándorolva élek mindörökké, (ím hallgassatok rám!).  
Egy eső-köpeny, jó csizma mindenem, s egy bot mit az erdőbe' vágtam;  
Karszékemben meg nem pihennek az én barátaim;  
Pihenő-székem, egyházam, bölcsesség-rendszerem: nincsenek nekem;  
Az asztal mellé, könyvtárba, pénzváltó-helyre én senkit nem viszek;  
De felvezetek minden férfit és nőt egy halom ormára,  
És balkezemmel derekát ottan átölelvén,  
Jobbommal termő tájt s nyílt országotat mutatok néki meg!«

Ezen nyílt országúton minden embernek magának kell utaznia.

S itt bezárjuk az ismertetést. Azt a kérdést fel se vetettük, a mit olyan sokan szeretnek kérdeni Whitmannal szemben: »vaj-

jon általában lehet-e őt költőnek mondani?« Olyan kérdés, a melyet nem is igen könnyű vitatni, s nem is igen származik belőle valami nagy haszon. Itt még csak egyet kell kimondanunk, s ez az, hogy a jelen cikk korántsem nyújt megfelelő és egész képet Whitman költői képességéről. Lelkének és műveinek csak egy oldalát tanulmányoztuk, s folyvást előttünk volt a *Vauvenargues* által kimondott igazság: »Lorsque nous croyons tenir la vérité par un endroit, elle nous échappe par mille autres.« (Midőn azt hisszük, hogy az igazgagságot megragadtuk egy helyen, száz más helyen elszalasztók.)\*

A Westminster Review után:

*Baráth Ferencz.*

\* E cikk elejének írása óta egy másik eredeti hang is hallatszott át Amerikából. Érdekes lett volna összehasonlítani, jobban szólva ellentétbe helyezni (miután nagyobb köztük a különbség, mint a hasonlóság) *Joaquin Miller* költeményeit *Walt Whitman*éival. Miller a barbar kort és a barbar erényeket képviseli, Spanyolország és Mexico régi műveltségével a háttérben. A kaliforniai arany-ásó, a kalóz-főnök, az indus törzsek asszonya, úgy vannak elibünk állítva a »*Songs of the Sierras*«-ban (Sier-rák dalai), a hogy még nem voltak amerikai költőknél soha ez előtt. De *New-Yorkban* azoknak költője semmi egyebet nem lát, mint olvasó könyvek nagy kirakatát s apró tolvajok óriás barlangját. *Whitman* látván ezt is, még más egyebet is lát.